

Barbara Kutkowska

Akademia Rolnicza we Wrocławiu

OCENA SKUTECZNOŚCI WSPIERANIA GOSPODARSTW
ROLNICZYCH POŁOŻONYCH NA TERENACH O NIEKORZYSTNYCH
WARUNKACH (ONW) NA DOLNYM ŚLĄSKU

Wstęp

Cechą charakterystyką produkcji rolniczej jest jej uzależnienie od warunków przyrodniczych, takich jak: jakość gleb, klimat, wysokość usytuowania pól uprawnych nad poziomem morza, nachylenie stoków pól itp. Cecha gospodarstwa rolniczego jaką jest nieruchomość powoduje także duże uzależnienie od warunków jego lokalizacji, czyli od określonego stanu infrastruktury, odległości od rynków zbytu itp. Cechy te są niezależne od decyzji producentów i mają często negatywny wpływ na efekty ekonomiczne działalności rolniczej (4, 5). Nasilenie czynników niekorzystnych dla produkcji jest regionalnie zróżnicowane i dla celów społecznych państwa podejmują wysiłek wspierania rolnictwa i obszarów wiejskich na terenach o warunkach do produkcji rolniczej niekorzystnych. Względy społeczne to ubożenie ludności wsi, społeczne wykluczenie, czy depopulacja obszarów wiejskich. Za podtrzymaniem rolnictwa przemawia również dbałość o ochronę gatunkową roślin i zwierząt, chęć zachowania tradycyjnego wiejskiego krajobrazu i dziedzictwa kulturowego. Główną przyczyną istnienia terenów o niekorzystnych warunkach są różnice w efektywności gospodarowania, negatywne zjawiska o charakterze społecznym i ekonomicznym powodujące degradację środowiska i warunków życia ludności. Podtrzymanie rolnictwa na obszarach o warunkach dla tej gałęzi niekorzystnych wynika zatem z celów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych, zakładających konieczność zrównoważenia wpływu trudnych warunków naturalnych na koszty wytwarzania produktów rolniczych oraz wyrównanie ograniczeń w prowadzeniu gospodarstwa wynikających z zasad ochrony przyrody i środowiska (6). Tereny wykorzystywane rolniczo w Europie charakteryzują się dużym zróżnicowaniem pod względem warunków przyrodniczych. Dotyczy to przede wszystkim gleb, klimatu, a także fizjografii terenu. Klimat Europy ogólnie określany jest jako umiarkowany, jednakże występują tu zarówno obszary położone za kołem polarnym, jak i subtropikalne, rejony klimatu kontynentalnego i typowo morskiego. Na zróżnicowanie klimatu wpływają także licznie występujące w Europie pasma górskie (10). To zróżnicowanie warunków klimatyczno-glebowych dotyczy zarówno poszczególnych krajów, jak i regionów i determinuje w znacznym

stopniu ich możliwości rozwojowe. Dążenie do maksymalizacji efektywności gospodarowania powoduje stopniową degradację rolnictwa i obszarów wiejskich w rejonach o warunkach dla tej gałęzi gospodarki niekorzystnych z powodu znacznie większych jednostkowych kosztów produkcji i mniejszych wydajności. System podtrzymywania dochodów rodzin rolniczych bazujący wyłącznie na instrumentach rynkowych, będący podstawą Wspólnej Polityki Rolnej w przeszłości, doprowadził do znacznego zróżnicowania warunków życia i perspektyw rozwojowych pomiędzy poszczególnymi regionami. Kolejne jej systemowe zmiany, a szczególnie duże znaczenie polityki strukturalnej w jej ujęciu regionalnym, umożliwiają stopniowe zmniejszanie różnic pomiędzy terenami bogatymi i biednymi oraz zapobiegają powstawaniu nowych obszarów problemowych (3).

Już w Traktacie Rzymskim uznano, iż przy ustalaniu wspólnej polityki rolnej należy mieć na uwadze szczególnie charakter działalności rolniczej wynikający ze struktury socjalnej rolnictwa oraz dysparytetów strukturalnych i naturalnych między różnymi regionami rolniczymi (2, 7). Dyrektywa EWG nr 268 z 1975 r. uregulowała problemy rolnictwa górskiego i innych stref problemowych. Kolejne jej nowelizacje ukierunkowały zasady wspólnej polityki rolnej wobec terenów zacofanych na obszarach Wspólnoty. Dyrektywa 268/75 EWG wyszczególnia typy obszarów problemowych określanych jako tereny LFA¹ (1, 4, 6). Rozporządzenie Rady Ministrów WE nr 1257 z 1999 roku w sprawie wspierania rozwoju wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej² uwzględniło obszary znajdujące się w mniej korzystnej sytuacji i obszary podlegające ograniczeniom ze strony środowiska. W rozporządzeniu tym zdefiniowano tereny, które są uznawane za posiadające mniej korzystne warunki do produkcji. Są to: tereny górskie, inne obszary znajdujące się w mniej korzystnej sytuacji, obszary podlegające jakimś specyficznym utrudnieniom. Obszary te mają duży zasięg terytorialny i zajmują ponad 50% użytków rolnych Wspólnoty. W roku 2002 w krajach UE = 15 powierzchnia użytków rolnych usytuowanych w rejonach LFA obejmowała prawie 65 mln ha i dotyczyła 3,5 mln gospodarstw rolniczych. Najwięcej gospodarstw położonych na terenach LFA znajduje się we Włoszech, Hiszpanii, Grecji i Portugalii. Największe areale użytków rolnych na tych obszarach posiadają takie kraje, jak: Hiszpania, Francja, Niemcy i Włochy (tab. 1, rys. 1 i 2).

Integracja rolnictwa i obszarów wiejskich Polski w 2004 r. ze strukturami Unii Europejskiej umożliwiła sięgnięcie po instrument finansowego wsparcia rolnictwa na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Wspieranie rolnictwa na terenach trudnych w Polsce jest częścią całościowego Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich w latach 2004–2006³. Plan ten definiuje precyzyjnie poszczególne obszary ONW i podaje uzasadnienie ich delimitacji. Są to: obszary górskie, obszary ni-

¹ LFA - Less Favoured Areas, w Polsce tereny te określane są jako ONW - obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania

² Rozporządzenie Rady (WE) nr 1257/1999, Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich 26.06.1999.

³ Obwieszczenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 15 listopada 2004 r. (MP., nr 56, poz. 958).

Tabela 1

Gospodarstwa i użytki rolne na terenach LFA w krajach Unii Europejskiej (2002 r.)

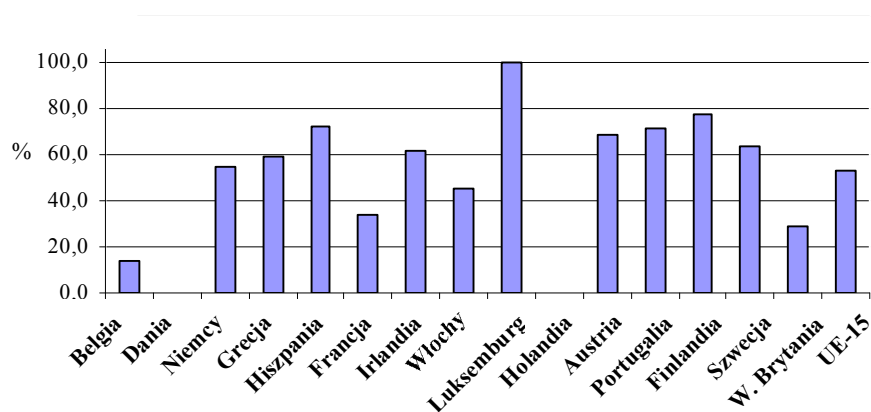
Kraj	Liczba gospodarstw (tys.)	Powierzchnia gospodarstw UR (ha)	Udział gospodarstw z LFA w ogólnej liczbie (%)	Udział powierzchni UR z LFA w powierzchni ogólnej (%)
Belgia	8,4	274,8	13,6	19,7
Dania	0,0	0,0	-	-
Niemcy	256,8	8 568,4	54,4	50,0
Grecja	482,5	2 462,2	59,3	68,9
Hiszpania	930,7	21 172,6	72,3	80,9
Francja	224,7	9 869,5	33,9	35,4
Irlandia	87,3	2 332,6	61,7	52,3
Włochy	980,4	6 471,5	45,6	49,5
Luksemburg	2,8	127,5	100,0	100,0
Holandia	0,0	0,0	-	-
Austria	137,8	2 301,2	69,1	67,9
Portugalia	297,4	3 340,0	71,5	86,5
Finlandia	62,8	1 610,7	77,3	72,6
Szwecja	51,7	1 460,0	63,5	47,5
W. Brytania	66,7	4 681,5	28,6	29,6
UE-15	3 589,9	64 672,4	52,9	51,1

Źródło: Bayerisches Staatsministerium fuer Landwirtschaft und Foresten, 2003, Die Landwirtschaft in der Europaeischen Union, Zahlen und Fakten in statischen, Vergleich, Monachium, s. 20

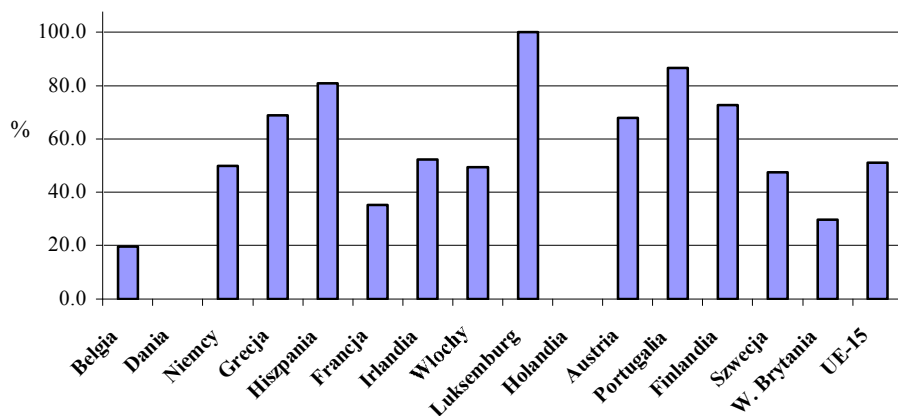
zinnne I i obszary nizinne II oraz obszary ze specyficznymi utrudnieniami, które obejmują gminy i obręby geodezyjne rejonów podgórskich. Lista gmin i obrębów geodezyjnych zakwalifikowanych do stref ONW stanowi załącznik do Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 14 kwietnia 2004 r.⁴ w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, objętej planem rozwoju obszarów wiejskich oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 marca 2005 r.⁵ Ustalone na mocy tych rozporządzeń obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) oszacowano na 9,048 mln ha, czyli ponad 53% ogółu powierzchni użytków rolnych w Polsce. Rolnicy gospodarujący na obszarach niesprzyjających działalności rolniczej otrzymują pomoc finansową do 1 ha gruntów rolnych. W Rozporządzeniu WE nr 1257/1999

⁴ Dz. U. z 2004 r., nr 73, poz. 657.

⁵ Dz. U. z 2005 r., nr 44, poz. 423.

Rys. 1. Udział gospodarstw z LFA w ogólnej liczbie gospodarstw rolniczych
 Źródło: Bayerisches Staatsministerium fuer Landwirtschaft und Foresten, 2003, Die Landwirtschaft in der Europaeischen Union, Zahlen und Fakten in statischen, Vergleich, Monachim, s. 20.

Rys. 2. Udział powierzchni użytków rolnych z LFA w powierzchni ogólnej użytków
 Źródło: Bayerisches Staatsministerium fuer Landwirtschaft und Foresten, 2003, Die Landwirtschaft in der Europaeischen Union, Zahlen und Fakten in statischen, Vergleich, Monachim, s. 20.

ustalono minimalny i maksymalny poziom dodatków wyrównawczych wypłacanych do hektara ziemi użytkowanej rolniczo (25 i 200 euro · ha⁻¹).⁶ Począwszy od roku 2007 pomoc finansowa gospodarstwom położonym na terenach LFA z tytułu naturalnych utrudnień na obszarach górskich oraz na innych obszarach z utrudnieniami udzielana będzie na mocy Rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005⁷. Stawki wsparcia wynosić będą: minimalna płatność 25 euro · ha⁻¹, maksymalna płatność na obszarach górskich 250 euro · ha⁻¹ oraz maksymalna płatność na obszarach z innymi utrudnieniami 150 euro · ha⁻¹.

W warunkach polskich wysokość stawek dopłat określona została na podstawie rzeczywistych różnic w osiąganych dochodach z produkcji rolniczej na terenach ONW i poza nimi. Tak więc maksymalne płatności ONW w Polsce oszacowano na: 63,4 euro · ha⁻¹ na terenach ONW nizinne I, 93,4 euro · ha⁻¹ na terenach ONW nizinne II, 93,4 euro/ha na terenach ONW nizinne ze specyficznymi utrudnieniami oraz 113,4 euro · ha⁻¹ na terenach ONW górskie. Ze względu na ograniczenia budżetowe i dużą powierzchnię terenów ONW w kraju proponowane środki maksymalne zredukowano do poziomu 60% stawek w pełni rekompensujących występujące utrudnienia. Biorąc to pod uwagę stawki dopłat wynoszą dla: ONW nizinne I – 179 zł · ha⁻¹, ONW nizinne II – 264 zł · ha⁻¹, ONW ze specyficznymi utrudnieniami – 264 zł · ha⁻¹ oraz na obszarach górskich – 320 zł · ha⁻¹. Płatności w ramach ONW podlegają degresywności w zależności od obszaru gospodarstwa. System płatności bezpośrednich do terenów ONW powiązany został z systemem dopłat obszarowych. W roku 2005 w Polsce złożono 710 216 wniosków o dopłaty z tytułu ONW na łączną powierzchnię 6,497 mln ha użytków rolnych (1).

Wyniki badań

Celem opracowania było przedstawienie zasięgu terytorialnego oraz skali wsparcia finansowego gospodarstw położonych na poszczególnych typach terenów ONW na Dolnym Śląsku w roku 2005. Liczba gospodarstw, które otrzymały pomoc oraz powierzchnia użytków rolnych objęta tym finansowaniem określona została na podstawie wniosków o dopłaty obszarowe złożonych w Biurach Powiatowych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Materiały źródłowe pochodziły z dokumentów ARiMR – Oddział we Wrocławiu. Szacunki rozkładu terytorialnego na poszczególne typy ONW w województwie dolnośląskim dokonane zostały w oparciu o załączniki do Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 14 kwietnia 2004 r.⁸ oraz Rozpo-

⁶ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1783/2003 z dnia 29 września 2003 r. zmieniające Rozporządzenie (WE) nr 1257/1999 w sprawie wsparcia i rozwoju wsi z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOGR) wprowadziło maksymalny dodatek wyrównawczy w wysokości 250 euro/ha.

⁷ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 21.10.2005.

⁸ Dz. U. nr 73, poz. 657.

rzządzenia Rady Ministrów z dnia 8 marca 2005 r.⁹ W opracowaniu podjęto również próbę oceny skuteczności tego wsparcia w świetle obowiązującej delimitacji obszarów ONW w warunkach Dolnego Śląska¹⁰.

Zgodnie z uregulowaniami prawnymi do terenów ONW w woj. dolnośląskim zaliczono 45 gmin, w tym 19 gmin wiejskich oraz wiejską część 26 gmin miejsko-wiejskich. Powierzchnia terenów zakwalifikowanych do stref ONW na Dolnym Śląsku wynosi 311 370 ha, z tego 246 995 ha stanowią użytki rolne (10). Powierzchnia deklarowana w Biurach Powiatowych ARiMR w woj. dolnośląskim w ramach kampanii 2005 r. wynosiła 244 867 ha UR. Ziemie użytkowane rolniczo położone na tych terenach stanowią 24% ogółu UR województwa dolnośląskiego i dotyczą ponad 24% gospodarstw rolniczych (tab. 2). Wśród obszarów ONW dominuje typ ONW nizinne I obejmujący 124 323 ha, czyli ponad 50% gruntów rolniczych województwa usytuowanych jest w niesprzyjających warunkach. Strefa ze specyficznymi utrudnieniami o łącznej powierzchni 101 971 ha UR stanowi prawie 42% tych terenów. Ponad 14 tys. ha użytków rolnych położonych jest na obszarach górskich, a tylko niecałe 4 tys. ha na terenach ONW nizinne II. W roku 2005 wraz z wnioskami o dopłaty obszarowe zgłoszono ponad 20 tys. wniosków o płatności z tytułu położenia w rejonach niekorzystnych. Prawie 10 tys. wniosków dotyczyło rejonów ONW nizinne I, nieco ponad 8,5 tys. zostało zgłoszonych w strefie specyficznych utrudnień, 1,4 tys. na obszarach górskich i tylko 413 wniosków w rejonie ONW nizinne II (tab. 3). Tereny ONW skumulowane są na obszarach podsudeckich (strefy specyficznych utrudnień), na terenach Sudetów (strefa górską), a także w rejonach przyrodniczo cennych, takich jak: tereny Parku Krajowego Doliny Baryczy, czy Borów Dolnośląskich. Podtrzymywanie gospodarki rolnej tych obszarów jest uzasadnione ze względu na funkcje turystyczno-wypoczynkowe oraz krajobrazowe.

Tabela 2

Obszary ONW na Dolnym Śląsku

Lp.	Wyszczególnienie	Gospodarstwa		Powierzchnia użytków rolnych	
		liczba	%	ha	%
1.	Obszary ONW	20 277	24,33 (28,12)*	244 867	24,00
2.	Razem Dolny Śląsk	83 343 (72 096)*	100,00	1 031 800	100,00

* na podstawie ustawy o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności (Dz. U. z 2004 r., nr 10, poz. 76)

Źródło: Opracowanie własne.

⁹ Dz. U. nr 44, poz. 423.

¹⁰ Opracowano na podstawie rozprawy doktorskiej Bogusława Wijatyka pt. „Oddziaływanie instrumentów UE skierowanych do gospodarstw rolniczych położonych na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania”. Praca doktorska wykonana w Katedrze Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa AR we Wrocławiu, w 2006 r. pod promotorstwem dr hab. prof. nadzw. Barbary Kutkowskiej.

Tabela 3

Liczba złożonych wniosków w 2005 roku oraz powierzchnia użytków rolnych zadeklarowana do objęcia płatnościami z tytułu ONW

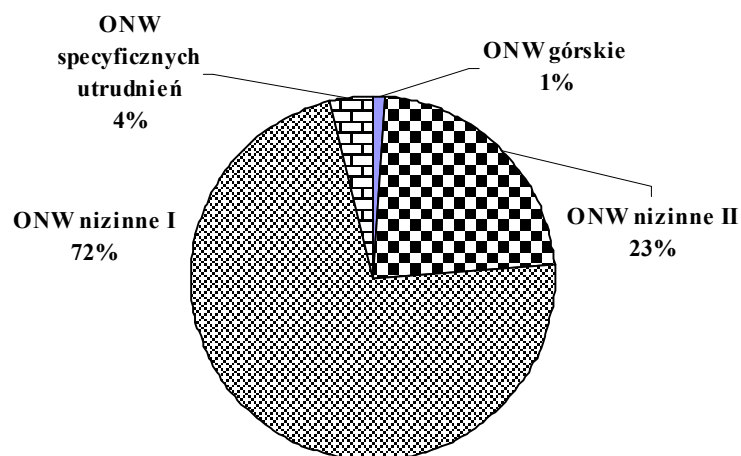
Lp.	Wyszczególnienie	Wnioski		Powierzchnia	
		liczba	%	ha	%
1.	ONW górskie	1 440	7,10	14 724	6,01
2.	ONW nizinne I	9 831	48,48	124 323	50,77
3.	ONW nizinne II	413	2,04	3 849	1,58
4.	ONW specyficznych utrudnień	8 593	42,38	101 971	41,64
5.	Razem ONW	20 277	100,00	244 867	100,00

Źródło: Dane ARiMR i szacunki własne

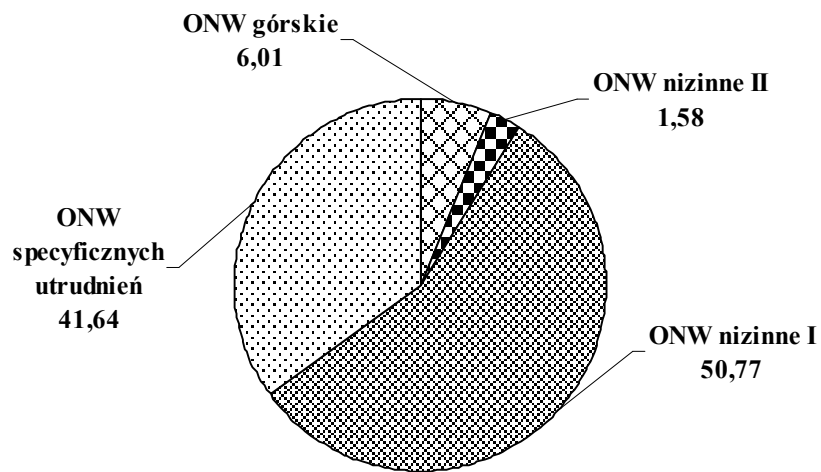
Analizując strukturę użytków rolnych według ich usytuowania na poszczególnych typach obszarów ONW na Dolnym Śląsku zauważyć można jej odmiennosc w stosunku do przeciętnej struktury w Polsce. W kraju 72% UR obszarów niekorzystnych dotyczy strefy nizinnej I, 23% położonych jest w strefie nizinnej II, 4% w strefie specyficznych utrudnień a tylko 1% gruntów rolnych położonych jest w terenach górskich. Na Dolnym Śląsku zdecydowanie więcej użytków rolnych usytuowanych jest w strefie ONW specyficznych utrudnień (41,64%) oraz górskich (6,01%), natomiast zdecydowanie mniej użytków rolnych zlokalizowanych jest w strefie ONW nizinne I (50,77%). Tereny ONW nizinne II obejmują tylko 1,58% użytków rolnych w stosunku do wszystkich gruntów położonych na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania w woj. dolnośląskim (rys. 3). Strefa ta ma więc marginalne znaczenie i dotyczy jedynie 12 obrębów geodezyjnych. Obszary wiejskie użytkowane w Sudetach zakwalifikowane zostały do dwóch stref ONW: strefy ONW górskie oraz ONW ze specyficznymi utrudnieniami do produkcji rolnej. Podstawowym wskaźnikiem wyznaczania obszarów górskich jest położenie użytków rolnych nad poziomem morza. W obecnie obowiązującym Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 8 marca 2005 r.¹¹ wyznaczającym strefy ONW przyjęto, że do ONW kwalifikuje się gminy, w których ponad 50% UR zlokalizowanych jest powyżej wysokości 500 m n.p.m. Są to trzy gminy wiejskie oraz części wiejskie trzech gmin miejsko-wiejskich.

Do oceny skuteczności wspierania gospodarstw położonych w strefach ONW posłużyły badania mikroekonomiczne przeprowadzone w około 300 gospodarstwach regionu. Gospodarstwa te zostały podzielone na grupy wynikające z usytuowania w określonej strefie ONW lub poza nimi oraz na grupy obszarowe, ze względu na degressywny charakter płatności w zależności od arealu. Degresywność dopłat wymusiła konieczność wyliczania poziomu dochodów i dopłat na 1 ha jako średniej ważonej w stosunku do powierzchni gospodarstw. Uwzględniając lokalizację gospodarstw podzielono je na następujące grupy: ONW nizinne I, ONW ze specyficznymi utrudnieniami, ONW górskie oraz jako grupa porównawcza – strefy poza ONW. Ze względu

¹¹ Dz. U. z 2005 r., nr 44, poz. 423.

Polska

Dolny Śląsk

Rys. 3. Struktura użytków rolnych według typów ONW w Polsce i na Dolnym Śląsku na podstawie złożonych wniosków

Źródło: Dane ARiMR i szacunki własne

na niski zasięg terenów ONW nizinne II w regionie, nie uwzględniono ich w badaniach. Wykorzystując do oceny dochodowości kategorię nadwyżki bezpośredniej w przeliczeniu na 1 ha UR obliczono różnice pomiędzy dochodami gospodarstw grupy porównawczej i dochodami uzyskiwanymi na poszczególnych terenach ONW. Obliczone różnice w dochodach powiększono o stawki płatności, określając poziom kompensaty warunków ONW poprzez obowiązujący system płatności.

Wyniki badań zaprezentowane w tabeli 4 dają syntetyczny obraz skutków płatności z tytułu ONW. Można zauważyć, iż dla gospodarstw położonych w strefie nizinnej I wystąpiła nadkompensata dochodów w wysokości 119 zł · ha⁻¹. Dla gospodarstw ONW ze specyficznymi utrudnieniami wystąpiło niedokompensowanie dochodów przez płatności w wysokości średnio – 125 zł · ha⁻¹, a jeszcze większe miało miejsce w przypadku gospodarstw górskich (przeciętnie – 225 zł · ha⁻¹). Tak więc stawki płatności w pełni rekompensujące różnice dochodów wynikające z niekorzystnego usytuowania gospodarstw są bardziej zróżnicowane niż proponowane w rozporządzeniu i wynoszą: dla terenów ONW nizinne I – 119 zł · ha⁻¹, dla ONW ze specyficznymi utrudnieniami – 389 zł · ha⁻¹ oraz dla gospodarstw górskich – 545 zł · ha⁻¹. Porównanie płatności obowiązujących z płatnościami wynikającymi z badań wskazuje na średnio 32% niedopłatę w przypadku strefy ONW ze specyficznymi utrudnieniami oraz 42% niedopłatę w gospodarstwach górskich. W gospodarstwach strefy ONW nizinne I w warunkach gospodarstw dolnośląskich wystąpiła 50% nadpłata płatności rekompensujących dochody utracone z powodu trudnych warunków gospodarowania (tab. 5). Bardziej wnikliwa analiza badanych gospodarstw uwzględniająca grupy obszarowe wskazuje również na negatywne skutki regresji proponowanych w rozporządzeniu płatności. Szczególnie dotyczy to gospodarstw usytuowanych na terenach ONW ze specyficznymi utrudnieniami, ale także gospodarstw górskich. W tabeli 6 zaprezentowano wysokość dochodów rodziny wiejskiej w przeliczeniu na 1 ha UR po uwzględnieniu dopłat do ONW. Wyniki te opracowano na podstawie danych liczbowych pochodzących z czterech gospodarstw z terenów górskich o zróżnicowanej powierzchni, od 14 do ponad 192 ha UR. Określając dochód gospodarstwa posłużono się kategorią dochodu osobistego, uwzględniającego zarówno dochód rolniczy, jak i dochody spoza gospodarstwa. Dopłaty z tytułu usytuowania na obszarach górskich spowodowały

Tabela 4

Kompensata warunków ONW przez płatności*

Typ ONW	Grupy obszarowe (ha)			
	ogółem	1-50	50-100	100-300
	płatności (zł · ha ⁻¹)			
ONW nizinne I	118,99	350,89	152,98	1,36
ONW ze specyficznymi utrudnieniami	-125,04	-75,71	-113,69	-68,55
ONW górskie	-225,00	-606,00	-436,83	105,20

* różnice w dochodach gospodarstw położonych w strefach ONW i poza nimi powiększona o kwotę płatności
Źródło: Wijatyk B.: Oddziaływanie instrumentów UE skierowanych do gospodarstw rolniczych położonych na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Praca doktorska, AR Wrocław, 2006.

Tabela 5

Poziom płatności z tytułu ONW w relacji do płatności wynikających z badań

Typ ONW	Płatności rzeczywiste wg rozporządzenia	Płatności wynikające z badań	Płatności rzeczywiste w relacji do wynikających z badań
	PLN · ha ⁻¹		%
ONW ze specyficznymi utrudnieniami	264	405	65
ONW górskie	320	575	56

Źródło: Wijatyk B.: Oddziaływanie instrumentów UE skierowanych do gospodarstw rolniczych położonych na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Praca doktorska, AR Wrocław, 2006.

Tabela 6

Oddziaływanie dopłat do ONW na dochodowość gospodarstw górskich

Lp.	Wyszczególnienie	Jednostki miary	Gospodarstwo o powierzchni (ha UR)			
			14,06	59,16	72,05	192,46
1.	Dochód rolniczy	zł · ha ⁻¹	1 528	319	1 362	1 357
2.	Dochód osobisty	zł · ha ⁻¹	1 601	432	1 467	1 658
3.	Dochód osobisty + dopłaty	zł · ha ⁻¹	1 921	592	1 627	1 738
4.	Wzrost dochodu osobistego z tytułu dopłat	%	20	37	11	5

Źródło: Badania własne

wały wzrost dochodów w przeliczeniu na 1 ha UR w granicach od 5 do 37%. Wyniki te wskazują, iż obowiązująca redukcja płatności, szczególnie dla gospodarstw o arealach powyżej 100 ha UR, które otrzymują tylko 25% obowiązującej stawki, powinna być zdecydowanie mniejsza. Analiza przeprowadzona w gospodarstwach dolnośląskich ma charakter pilotarzewy. Prace badawcze przeprowadzone w kolejnych latach także w innych regionach kraju mogą stanowić podstawę do oceny skuteczności zastosowanego systemu dopłat dla gospodarstw położonych w trudnych warunkach w Polsce.

Podsumowanie

Efekty działalności rolniczej uzależnione są w dużym stopniu od warunków przyrodniczych, a także od warunków ekonomicznych związanych z lokalizacją gospodarstwa w konkretnym regionie. Wraz z powstaniem i rozwojem polityki regionalnej w państwach Europy Zachodniej znaczenia nabrały instrumenty finansowego wspiera-

nia gospodarstw położonych na terenach o trudnych warunkach do produkcji rolniczej. Z chwilą integracji polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich ze strukturami Unii Europejskiej również rolnicy polscy objęci zostali instrumentem finansowej pomocy skierowanej do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Instrument ten jest częścią Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Plan ten definiuje 4 typy tych obszarów oraz podaje kryteria delimitacji i stawki dopłat do hektara. Zgodnie z tym dokumentem, do terenów ONW w Polsce zaliczono ponad 53% powierzchni użytków rolnych. Na Dolnym Śląsku występują wszystkie cztery typy obszarów wiejskich. Znacznie większy udział niż przeciętnie w kraju jest tutaj obszarów ze specyficznymi utrudnieniami (tereny Podsudecia) oraz obszarów górskich (Sudety). Mniejszy udział mają tereny zaliczone do strefy nizinnej II. Powierzchnia użytków rolnych tych terenów stanowi 24% powierzchni użytków rolnych Dolnego Śląska i dotyczy około 24% ogółu gospodarstw rolniczych regionu. Przeprowadzone badania wykazały, że zaproponowane stawki dopłat w przypadku gospodarstw strefy nizinnej I spowodowały nadkompensatę dochodów w wysokości $119 \text{ zł} \cdot \text{ha}^{-1} \text{ UR}$, natomiast w gospodarstwach strefy ze specyficznymi utrudnieniami wystąpiło niedokompensowanie przeciętne o $125 \text{ zł} \cdot \text{ha}^{-1} \text{ UR}$. Jeszcze większą niedopłatę uzyskano w rejonach górskich – $225 \text{ zł} \cdot \text{ha}^{-1} \text{ UR}$. Badania te miały charakter pilotażowy. Dla doskonalenia systemu dopłat do terenów o niekorzystnych warunkach gospodarowania badania należy kontynuować bądź podejmować je również w innych rejonach Polski.

Literatura

1. ARiMR – rok po akcesji. Wydawnictwo Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Warszawa, 2005, 53-69.
2. d'Alroya C.: Wspólna polityka rolna wobec rolnictwa górskiego i stref upośledzonych. *Prawo Rolne*, 1993, **2(8)**: 5-18.
3. Ciepielewska M.: Fundusze strukturalne w Unii Europejskiej. FAPA, Warszawa, 2000, 5-57.
4. Kutkowska B.: Interwencjonizm państwowy w rolnictwie obszarów problemowych W: Polska polityka rolna u progu XXI wieku. Praca pod red. A. Kożuch, B. Kożuch, B. Kutkowska, Wydawnictwo Nauka-Edukacja, Warszawa, 2000, 45-60.
5. Kutkowska B, Tańska-Hus B.: Ochrona rolnictwa górskiego w świetle uregulowań prawnych krajów Europy Zachodniej i Polski. *Probl. Zagosp. Ziem Gór. PAN*, 1999, **45**: 143-153.
6. Liró A.: Ochrona środowiska w rolnictwie. FAPA, Warszawa, 2000, 6-59.
7. Musiał W.: Obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania w dokumentach okołakcesyjnych. Wyd. Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego, AR Kraków, 2004.
8. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. nr 73, poz. 657, nr 158, poz. 1652 i nr 213, poz. 2159).
9. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 marca 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. nr 44, poz. 423).
10. Smoleńsk i Z.: Ekonomiczne i społeczne przemiany w rolnictwie europejskim. PWRiL Warszawa, 1998, 126-137.

11. Uchwała nr 4 Rady Ministrów z 21 stycznia 1985 roku w sprawie aktywizacji gospodarczej i społecznej oraz rozwoju rolnictwa na terenach górskich i podgórskich (M.P., nr 2, poz. 11).
12. Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich ze środków pochodzących z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (Dz. U. nr 229, poz. 2273 z późn. zm.).

Adres do korespondencji:

Prof. dr hab. Barbara Kutkowska
Wydział Rolniczy AR
ul. M. Skłodowskiej-Curie 42
50-369 Wrocław,
tel.: 071-320-17-75
e-mail: kutkowska@ekonom.ar.wroc.pl